

(při zvolení de Gaulla prezidentem), je možno jediné s použitím ekologické metody. Veliká rozmanitost Francie po stránce ekonomické, sociální i kulturní vedla autora k tomu, aby si rozdělil masu voličstva podle 90 departmentů a výsledky shrnul v 16 grafických tabulí. K zajímavým výsledkům dochází již při srovnání většího počtu socialistických voličů hlasujících při plebiscitu pro de Gaulla, kteří v parlamentních volbách hlasovali proti. „Tento hybridní volič, zároveň odpůrce a soupeřník, který je srdcem na levici a hlavou na pravici, je zajiště jedním z nejzajímavějších druhů politické flóry“ (str. 445). Avšak otázku, bylo-li více pravicových anti-gaullistů nebo levicových pro-gaullistů, nelze zodpovědět ani ekologickou metodou a je třeba použít výzkumu veřejného mínění, který volbám předcházela. Z něho je patrné, že při referendu hlasovalo pro de Gaulla mnoho voličů, kteří se jinak o politiku nezajímají a neúčastnili se parlamentních voleb. Strukturu voličských mas sleduje autor tak, že si rozdělil departmenty na tři skupiny: 1. plně industrializované, 2. jen zčásti industrializované a 3. zemědělské. Komunistická strana je nejsilnější v departmentech plně industrializovaných, kde je mocný potenciál dělnické třídy, k níž se připojuje i část zaměstnanců a funkcionářů. Dá se říci, že pro komunisty hlasovalo v parlamentních volbách cca. 38 % průmyslových dělníků a 11 % jiných kategorií voličstva. V některých departmentech (zejména v zemědělských) ztěžoval pozice všech socialistických stran silný vliv katolicismu. Ve 23 departmentech (zóny odkřesťanstvené) byly pozice socialistických stran silnější než v celostátním průměru, ve 35 departmentech (zóny křesťanské) byly pozice socialistických stran slabé.

Jan Mertl

Autorita jako sociální vymoženost.

Zájem o kategorii *autority* v současné industriální společnosti nebývávala roste. Jestliže se u nás v poslední době ozývají hlasy, které upozorňují na pokles autority¹, potom je třeba o to naléhavěji tuto sociologickou kategorii meritorně zkoumat. Komunikace se západní sociologií může tento úkol podstatně ulehčit. V našem podvědomí existuje klasifikace autority *Maxe Webera*², k jehož chvále je třeba říci, že s jeho *Herrschaftssoziologie* polemizují dodnes autoři úvah o *autoritě*, *moci*, *panství* a *prestiži*. Jedním z nich je západoněmecký sociolog *Heinz Hartmann*, který publikoval v roce 1964 svou habilitační

práci nazvanou *Funkční autorita*³. Tato pojednání vztahující se k jednomu druhu autority si klade za cíl vyjasnit mnoho různých výkladů obsahu funkční autority v soudobé západní sociologické literatuře.

Hartmann rozdělil studii na dvě části po čtyřech kapitolách. V první kapitole se zabývá převážně problematikou definování funkční autority. Snaží se o vyjasnění vztahů mezi kategoriemi autority, vlivu, panství, převahy a moci. Druhá kapitola shrnuje výsledky výskytu funkční autority. V třetí kapitole analyzuje „Sociologii panství“ *Maxe Webera* a odpovídá na otázku, zda je pojem funkční autority již obsažen v jeho typologii. Druhá část studie zdůvodňuje, jaké konsekvence má výskyt funkční autority pro určitou sociální situaci. Nejprve posuzuje, jaké příznaky sociálních vztahů se obzvláště zračí ve funkčních vztazích (4. kapitola), a s kterými aspekty se tento typ autority převážně spojuje (5. kapitola)⁴. Staví funkční autoritu do střídavého sociálního prostředí, jako je malá skupina s funkčními komponenty vůdcovství — „leadership“ (6. kapitola), „normální“ organizační struktura (7. kapitola) a společnost jako celek (8. kapitola).

Hartmann vychází z předpokladu, že jde o autoritu, která se zakládá na odbornosti a znalosti⁵. Tato sociální vymoženost byla nepostradatelnou zřejmě již pro čínskou a egyptskou byrokracii. Přesto se s pojmem poněkud setkáváme až v moderní literatuře o vedení a organizaci podniku. *F. W. Taylor* svým konceptem funkčního uspořádání podniku přispěl k rozšíření pojmu funkční autority⁶. Představitelé autority se vyznačují zvláštními vědomostmi a dovednostmi. *Taylorova* terminologie zůstává u pojmu, aniž ho dále rozvádí, především ve vztahu mezi autoritou a mocí. *Chester I. Barnard* charakterizuje již sociální situaci jednotlivce jako funkcionální status (*functional status*)⁷. Vlastníci těchto statusů (*Statusinhaber*) se vyznačují zvláštními schopnostmi, které jim zaručují společenský vliv. Není však zřejmé, zda tento vliv způsobuje jakost výkonu, či význam výkonu z hlediska funkčních vztahů. V koncepci *Roberta Dubina*⁸ je funkční autorita chápána jako moc založená na funkci (*function-based power*) a individuální vědní ustupuje do pozadí.

Autoři literatury o podnikové organizaci, jako *Newman*, *Koontz* a *O'Donnell*, chápou funkcionální autoritu (*functional authority*) jako moc štábních specialistů rozhodovat (*Entscheidungsmacht*) vzhledem ke zvláštní odbornosti. Také u *Sherwooda* a *Pfiffnera* se autorita objevuje u technických expertů, kteří pro své větší znalosti a dovednosti uplat-

¹ S. Pekárek: *O autoritě*, Literární noviny č. 33, 1965.

² M. Weber: *Wirtschaft und Gesellschaft* 1922.

³ Heinz Hartmann: *Funktionale Autorität*, uveřejněno v edici *Soziologische Gegenwartsfragen*, sešit č. 22, nakladatelství Ferdinanda Enke, Stuttgart 1964, 139 stran.

⁴ str. 63–81: funkční autorita v rámci „pattern variables“, definitorischer Aspekt, relationaler As-

pekt, kognitiver Aspekt, Offenheitsaspekt, Schichtungaspekt, dezisionistischer Aspekt.

⁵ Auf Sachverständigkeit beruhende funktionale Autorität.

⁶ F. W. Taylor: *Die Betriebsleitung insbesondere der Werkstätten*, Berlin, Springer 1920.

⁷ Ch. I. Barnard: *Functions and Pathology of Status Systems in Formal Organizations in Industry and Society*, New York, McGraw Hill 1946.

ňují jistý typ autority (who exercise a type of authority because of their superior knowledge and skill)⁹. Mezi specialisty zahrnují nejen techniky, ale každého, kdo je zdrojem specializovaných informací.

Hartmann považuje diskusi o funkční autoritě v oblasti americké literatury za teoreticky nejfundovanější. Svědčí o tom skutečnost, že k této sociologické kategorii zařazovali stanoviska přední představitelé americké sociologie jako je Moor, Parsons, Reissman, Gouldner, Janowitz a Presthus.

V poznámce k překladu Maxe Webera pozastavil se Talcott Parsons¹⁰ nad skutečností, že Weber sice ocenil všeobecný význam odbornosti pro fungování každého byrokratického systému, ale přece jím přehlédl možnost, že tato odbornost může být zvláštním druhem autority. Tím neodlišil autoritu založenou na technické kompetenci od hierarchické, „racionálně právní“ autority úřadu. Parsons označil funkční autoritu jako funkční nadřazenost (*functional superiority*), nebo na jiném místě jako profesionální autoritu (*professional authority*). V úvodu ke svým sociologickým statim vyzvedává Parsons technické experty a připisuje jim zvláštní vliv¹¹. Nemá při tom na mysli exkluzivní skupiny osob, jako jsou štáby, nýbrž experty a specialisty. Jsou v podstatě podřízeni administrativnímu stupni, ale vzhledem ke zvláštnímu vědění a dovednosti nejsou chápáni pouze jako podřízení. Odbornost jim propůjčuje spíše určitou nezávislost, a proto ztělesňují funkční autoritu v „byrokratické“ organizaci.

Také Gouldner rozlišuje mezi expertem a pravým byrokratem (*true bureaucrat*). Funkční autoritu považuje za demokraticky oprávněnou¹². Málokdy se však experti ztotožňují s organizací, která je zaměstnává, v té míře, jako se ztotožňují se svým „odborným společenstvím“ (*Fachgemeinschaft*).

Na rozdíl od Parsonse a Gouldnera, kteří zkoumají funkční autoritu v souvislosti se studiem organizace průmyslových podniků, M. Janowitz vychází z vojenské organizace a zkoumá zde konflikt mezi tradiční hierarchickou autoritou (*traditional hierarchical authority*) a autoritou dovednosti a výkonu (*authority of skill and achievement*) neboli technickou autoritou (*technical authority*)¹³. Technickou autoritu váže k určitému stupni speciálních rolí nebo k civilnímu typu zaměstnaných skupin uvnitř vojenského systému. Mezi odborníky počítá nejen příslušníky technických a vědeckých povolání, ale i administrativních povolání.

Hartmann udržuje kontinuitu s dosavadním pojmovým utvářením autority ve značném rozsahu. Důkazem toho je citace 150 autorů.

Funkční autorita je pro něj takovou sociální vymožeností, která má poskytovat na základě osobní odbornosti šance v budoucím jednání. Tyto šance, jako formy sebeprosažení, včetně panství, byly již definovány Maxem Weberem. Autorita je pro Webera jen synonymem panství a atributem osoby vstupující do sociálního vztahu. Hartmann rozlišuje pět všeobecných základních vlivů: *vědění, víru, vzájemnost, manipulaci a nátlak*. Vliv zakládající se na *nátlaku* určuje Hartmann *mocí*, která se mu rozpadá ve dvě kategorie: *přesilu* založenou na síle a *monopol* zakládající se na vědecké, sexuální a jiné závislosti. Toto rozdělení se blíží Weberově definici *moci*. *Manipulace* znamená *převahu*, která s *mocí* reprezentuje vnější vlivy.

Vnitřní sociální vlivy tvoří především *víra a vědění*. Dělicí linie (*Trennungslinie*) mezi nimi není ostrá. Vliv zakládající se na *víře* označuje pojmem *panství*, zatím co *autorita* je typem *vědění*. Rozpadá se na kategorie *representativní autority*, založenou na *identitě* a na kategorii *funkční autority* zakládající se na *odbornosti*. *Panství* se štěpí na tři kategorie: *charismatické, tradiční a racionální panství*. „*Trennungslinie*“ mezi *vírou* a *věděním* a uvnitř *vědění* je zcela zřetelná, a proto Hartmann konstatuje, že pojem funkční autority není ve Weberově typologii panství obsažen.

Funkční autorita vystupuje na scénu v posledních desetiletích především vlivem rostoucí *racionalizace a byrokratizace* sociálního systému. Vědění je s racionalizací světa primárně spojeno nejen jako způsob poznání, ale i jako způsob ovládnutí. Paralelně s byrokratizací sociálního systému probíhá druhý vývojový proces tak zvané *profesionalizace* některých sociálních skupin. Ne náhodou Parsons označuje funkční autoritu synonymem profesionální autority (*professional authority*). Profesionalizace se dotýká manažerů, důstojníků v armádě, učitelů a částečně i politiků. Funkční autorita je tedy úzce spojena s vývojovými tendencemi *racionalizace, byrokratizace a profesionalizace* a znamená vážný interest pro vývojové dějiny *funkcionalizace* interpersonálních vztahů.

Odhalit jev funkční autority v rozličných dimenzích znamená především prokázat předpoklad, že odbornost má svoji sociální hodnotu a na jejím základě může legitimně působit. Hartmann poznamenává, že nikoliv odbornost jako taková může již legitimně působit, nýbrž prokazatelná znalost věcí (*Sachkunde*) jednotlivců či skupin, kteří jsou vybaveni zvláštním věděním a znalostmi, může působit v určitém sociálním systému. Tato odbornost musí být společností uznávána a

⁹ Robert Dubin: *The World of Work*, New York, Prentice-Hall 1958.

¹⁰ John M. Pfiffner a Frank P. Sherwood: *Administrative Organization*, New York, Prentice-Hall 1960.

¹¹ Parsonsův úvod k překladu M. Webera, *The Theory of Social and Economic Organization*, New York 1947.

¹² Talcott Parsons: *Structure and Process in Modern Societies*, Free Press 1960.

¹³ Alvin W. Gouldner: *Patterns of Industrial Democracy*, Free Press 1954.

¹⁴ Morris Janowitz: *Sociology and the Military Establishment*, Russel Sage Foundation, New York 1959.